

Молнар О.С., Важинський Ф.А., Даньків В.Й.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТТЯ

В статті, проаналізовано основні завдання органів державної влади у регулюванні і в управлінні туристично-рекреаційним комплексом Закарпатської області, проаналізовано етапи розробки регіональних цільових комплексних програм. Актуальність питання зумовлена необхідністю аналізу переваг і недоліків вже реалізованих регіональних програм розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку Закарпаття в цілому, та кожної рекреаційної зони зокрема. Запропоновано науково обґрунтований алгоритм розробки програмної стратегії освоєння рекреаційного потенціалу на середньострокову перспективу.

Ключові слова: туристично-рекреаційний комплекс, зонування території, регіональної рекреаційно-туристичної політики, туризм, рекреація, туристично-рекреаційний потенціал, культурно-історичні ресурси.

ВСТУП

Закарпаття має значний потенціал для того, щоб стати осередком туризму світового рівня. Запорукою ділової та інвестиційної активності у туристично-рекреаційному комплексі (ТРК) є ефективне освоєння та використання існуючого туристично-рекреаційного потенціалу, що значною мірою визначається наявністю, розвитком та економічною діяльністю мережі підприємств туристично-рекреаційного обслуговування, які складають матеріально-технічну базу та інфраструктуру туризму. Зазначена складова, по-перше, забезпечує життєдіяльність туристів (послуги розміщення, харчування, транспорту); по-друге, задовольняє специфічні туристично-рекреаційні потреби (послуги лікування, оздоровлення, екскурсійне, культурне, побутове обслуговування). Невід'ємною ланкою ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу є також вдало розроблений механізм державного регулювання і управління ТРК загалом.

Основним завданням органів державної влади у регулюванні і в управлінні туристично-рекреаційним комплексом є створення сприятливого ринкового середовища для соціально ефективного, економічно вигідного та екологічно допустимого, з точки зору регіону, розвитку туристичного бізнесу. В таких умовах учасники туристичного бізнесу отримають можливості фінансово-економічного маневру, свободу вибору пріоритетів, форм і видів діяльності. І, як наслідок, основним регулятором кількості суб'єктів господарювання стане ринок, а не методи адміністративної регламентації. Органи державної влади через надмірне втручання можуть

спровокувати небажані явища, що, в кінцевому підсумку, може привести до зменшення надходжень у місцеві бюджети.

Ресурсний туристично-рекреаційний потенціал Закарпатської області представлений досить широкою гамою ресурсів. Дослідження щодо вивчення та аналізу природно-рекреаційних ресурсів краю були здійснені Долішнім М.І., Мацолою В.І., Мікловдою В.П. У ряді їх праць була подана також класифікація рекреаційних ресурсів. Проблеми експлуатаційних запасів мінеральних вод Закарпаття досліджував Лобода М.В. М.Мироненко та І.Твердохлебов вивчали основні ознаки рекреаційних територій. Вивчення санаторно-курортних зон, виділення їх у основні групи здійснено у працях Кравціва В.С. та Євдокименка В.К.

Однак вивчення даної проблеми в Україні залишається на досить низькому рівні. Але практично не було розроблено та запропоновано систему механізмів реалізації і адаптації програми розвитку туристично-рекреаційного комплексу.

Метою статті є запропонувати науково обґрунтований алгоритм розробки програмної стратегії освоєння рекреаційного потенціалу на середньострокову перспективу.

У процесі дослідження для вирішення поставлених завдань використані: діалектичний метод дослідження процесів і явищ у їхньому взаємозв'язку й розвитку, системно-структурний аналіз; методи груповального аналізу і статистично-прогнозних підходів, економіко-статистичні методи, методи систематизації, узагальнення, аналізу тощо.

Однак вивчення даної проблеми в Україні залишається на досить низькому рівні. Досі не розроблено цілісної моделі соціально-економічного розвитку сільських територій з метою підвищення їх конкурентоспроможності та ефективного використання наявного потенціалу.

© Молнар Олександр Сергійович, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії ДВНЗ «УжНУ»

Важинський Федір Анатолійович, к.е.н., с.н.с., Інститут регіональних досліджень НАН України

Даньків Володимир Йосифович, к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «УжНУ»

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Принциповим моментом формування програми дій щодо стратегії розвитку туризму в регіоні є питання визначення місця і ролі туристично-рекреаційного комплексу (ТРК) в макроекономічній структурі й вироблення адекватної політики практичних дій на різних рівнях державної влади. Тут визначальним є офіційний статус ТРК в перспективній соціально-економічній моделі регіону і відповідний режим сприяння її розвитку.

Формування ефективної політики розвитку туристично-рекреаційного комплексу залежить від того, в якій мірі в процесі обґрунтування програми перспективних дій буде врахований весь спектр потенційних чинників і з якою точністю буде спрогнозований розвиток соціально-економічної ситуації як в державі, так і в регіоні зокрема. При цьому дуже важливо розглядати туризм не ізольовано, а в контексті його зв'язків і залежності з іншими сферами економіки. Адаже без розв'язання проблем забезпечення продуктами харчування, інфраструктури, транспорту, перспективи туризму будуть досить ілюзорними. Тому комплексний і системний підхід до цього питання актуальний і сьогодні.

Одним з інструментів реалізації такої регіональної туристично-рекреаційної політики, який у сучасних умовах дозволяє сконцентрувати фінансові, матеріально-технічні, трудові і інші ресурси, скерувати потенціал підприємств, установ, організацій на вирішення пріоритетних завдань, спрямованих на покращення стану санаторно-курортного господарства, туризму і відпочинку та створення належних умов для забезпечення якісного зростання рівня туристичних послуг, є регіональні програми розвитку рекреації і туризму. Процес розробки таких програм, як і будь-який процес планування, складається із процедур і методів конкретизації проблеми, її формування, оцінки і вибору способів вирішення. На кожній стадії розробки програми проводяться схожі за змістом дослідження, які відрізнятимуться тільки глибиною опрацювання та ступенем конкретизації:

- формування цілей програми;
- визначення кількісних характеристик функціональних і об'єктних цілей, цільових нормативів і показників;
- проектування системи цілей і підсистеми забезпечення програми;
- розробка комплексу заходів програми за способами досягнення кількісних характеристик;
- аналіз необхідних затрат ресурсів; оцінка ефективності програми;
- розробка системи управління програмою і об'єктами програмної реалізації;
- узгодження показників і заходів програми з іншими програмними документами [1].

Послідовність розробки регіональних цільових комплексних програм умовно можна згрупувати у наступні етапи: інформаційно-підготовчий; науково-методичний (розробка і затвердження

концептуальних положень); розробки проекту програми; затвердження проекту програми [2].

У структурі програми виділяються наступні розділи (блоки):

- аналітично-інформативний розділ повинен містити аналіз передумов розвитку та сучасного стану галузі, зокрема, наявність природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів і ступінь їх використання; обґрунтування екологічних обмежень (регламентацію) розвитку основних рекреаційно-туристичних центрів; визначення кількісних (кількість закладів, їх місткість, чисельність зайнятих) та вартісних (рентабельність закладів, обсяги завантаженості, бюджетні відрахування) показників матеріально-технічної бази галузі;

- цільовий розділ констатує результати аналітичної частини і формулює суть проблеми, яку необхідно програмно вирішити, мету, пріоритетні завдання розвитку галузі та очікувані результати. Виділяються економічні, соціальні та екологічні результати програми і формулюється система показників, які б відображали систему цілей програми;

- у блоці організаційного забезпечення реалізації програми визначаються форма та порядок організації виконання програми і контролю за її реалізацією, стосунків між виконавцями та їх відповідальність, перелік і обґрунтування основних організаційно-управлінських, нормативно-правових, економічних, маркетингових, рекламно-інформаційних та наукових засобів (механізмів) реалізації заходів програми;

- блок фінансового забезпечення розкриває фінансові ресурси, необхідні для реалізації програмних заходів, з детальною розбивкою по джерелах фінансування програми, по роках та основних її напрямках (підпрограмах);

- деталізовані конкретні вимоги до різних суб'єктів господарювання, сукупність яких повинна забезпечити виконання намічених завдань по кожному з пріоритетних напрямків програми, виділяються у наступний структурний блок – блок програмних заходів. Для зручності програмні заходи зводяться у спеціальну таблицю із зазначенням відповідальних виконавців, термінів виконання, обсягів та джерел фінансування.

Провідною метою створення і впровадження регіональних програм є активне регулювання ринкових процесів, інтеграція державних і регіональних інтересів та відносин в рекреаційно-туристичній сфері, мобілізація ресурсів для забезпечення цілеспрямованого розвитку територіальної рекреаційної системи у господарському комплексі регіону.

Провівши ряд порівняльних досліджень ефективності розроблених і діючих програм розвитку рекреації і туризму в регіонах України, нами було зроблено висновок про необхідність удосконалення методики розробки програм у напрямі їх адаптації до навколишнього середовища. Ці програми слід формувати як адаптивні регіональні програми розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і

відпочинку. Адаптивна регіональна програма розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку – це система узгоджених між собою елементів та блоків, формулювання стратегічної мети (місії) і розробка основних цілей для її досягнення, визначення основних пріоритетів, механізмів реалізації, контроль за впровадженням та виконанням програми, оцінка результатів реалізації програми, яка характеризується гнучкістю у пристосуванні до динамічних змін у зовнішньому середовищі, сприяє формуванню конкурентоспроможного туристично-рекреаційного продукту, ринкової взаємодії попиту і пропозиції і робить значний вклад у соціально-економічний розвиток області.

За результатами проведеного порівняльного аналізу переваг і недоліків вже реалізованих регіональних програм розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку (надалі - Програми або Адаптивної програми) запропоновано науково обґрунтований алгоритм розробки програмної стратегії освоєння рекреаційного потенціалу на середньострокову перспективу. Він передбачає виконання наступних етапів (рис.1).

Етап 1. Формулювання стратегічної мети (місії) Адаптивної програми та розробка основних цілей для її досягнення. Мету Програми запропоновано формулювати як: забезпечення системного і комплексного вирішення пріоритетних проблем розвитку курортів та основних туристичних центрів області, формування конкурентоспроможного туристично-рекреаційного продукту, покращення якості та розширення асортименту рекреаційних послуг, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності ТРК Закарпаття на вітчизняному та світовому ринку рекреаційних послуг і забезпечить значний вклад у соціально-економічний розвиток області.

Для реалізації поставленої мети передбачено досягнення наступних основних цілей:

- Проведення науково обґрунтованого зонування території області згідно норм антропогенного навантаження на ландшафт та за показниками рекреаційної місткості.
- Забезпечення пріоритетності ТРК серед інших сфер економіки.
- Гарантування раціонального та ефективного використання вже існуючих природних рекреаційних та історико-культурних ресурсів та освоєння нових.
- Розробка генеральних планів та схем забудови курортів і туристично-рекреаційних територій.
- Забезпечення проведення реконструкції та модернізації санаторно-курортних, відпочинкових і туристичних закладів, оновлення або створення матеріально-технічної бази для розвитку зимових видів спорту та туризму у гірській частині області, реконструкція агроосель для розвитку сільського (зеленого) туризму тощо.
- Підвищення якості та розширення асортименту рекреаційних послуг.
- Створення сприятливих економіко-правових та організаційних умов для залучення приватного сектора у сферу рекреаційного обслуговування.

- Розвиток підприємництва у ТРК.
 - Детінізація туристично-рекреаційної діяльності.
 - Здійснення системи заходів щодо науково-організаційного забезпечення розвитку рекреаційно-туристичного комплексу області.
 - Створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у розвиток рекреаційної сфери.
 - Проведення реконструкції існуючих і будівництво нових автомобільних доріг до рекреаційно-туристичних центрів, створення інфраструктури розвитку автотуризму (зокрема, об'єктів автосервісу), яка б за рівнем функціонування наближалася до міжнародних стандартів.
 - Піднесення на якісно вищий рівень стану інфраструктури і сервісної мережі в курортно-туристичних центрах.
 - Створення інформаційної бази даних рекреаційно-туристичних об'єктів, природно-рекреаційних ресурсів та історико-культурних пам'яток області.
 - Забезпечення популяризації рекреаційного продукту області на вітчизняному та світовому ринку рекреаційних послуг.
 - Активізація міжнародної співпраці в сфері рекреації і туризму.
 - Забезпечення захисту та безпеки туристів і рекреантів.
 - Удосконалення системи управління рекреаційною сферою на рівні області, адміністративних районів та міст.
 - Налагодження системи підготовки висококваліфікованих кадрів для рекреаційної сфери та систематичної перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників сфери рекреації та туризму (тренінги, курси, семінари, стажування, учбово-рекламні поїздки).
- Етап 2. Розробка основних пріоритетів Програми :
- Блок 1.
1. Розробка генеральних планів та схем забудови курортів і туристичних центрів. Облаштування територій.
 2. Розвиток матеріально-технічної бази санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку.
 3. Транспортне забезпечення.
 4. Розвиток інфраструктури і сервісної мережі.
- Блок 2.
1. Збереження, відновлення і раціональне використання рекреаційних ресурсів.
 2. Природоохоронні заходи на рекреаційних територіях.
- Блок 3.
1. Підготовка кадрів.
 2. Інформаційне забезпечення. Сертифікація туристичних послуг.
- Блок 4.
1. Наукове забезпечення реалізації Програми.
 2. Управління (стратегічне планування, реалізація, мотиваційні заходи, контроль).

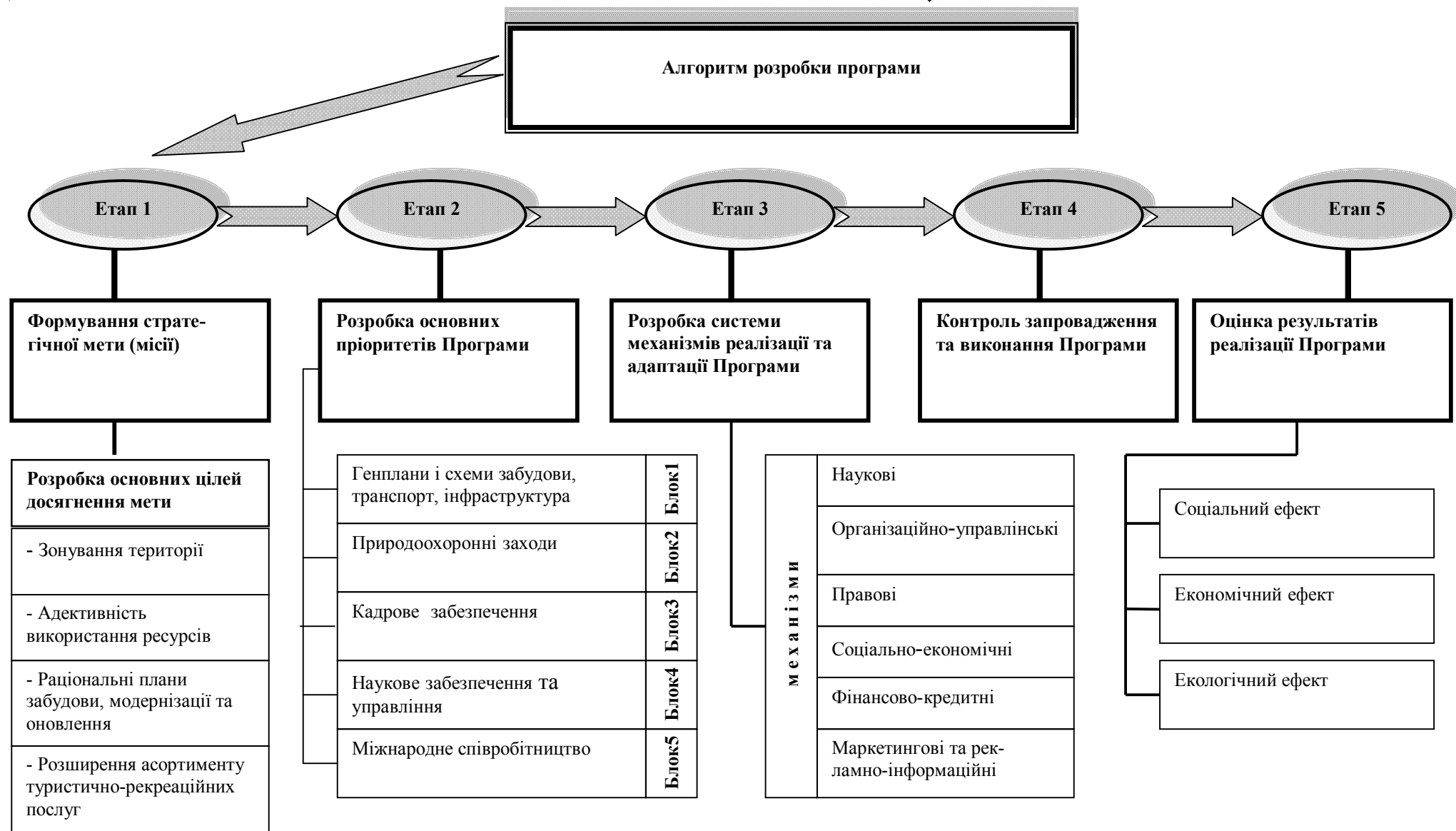

Рис. 1 Алгоритм розробки регіональної програми розвитку ТРК регіону

Блок 5.

1. Міжнародне співробітництво.

Поетапне виконання визначених у Програмі пріоритетних завдань та напрямів розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку в області спрямоване на досягнення стратегічної мети програми, покращення стану рекреаційно-туристичного господарства та створення належних умов для забезпечення якісного зростання рівня рекреаційної сфери, що дасть змогу перетворити область в один із повноцінних рекреаційно-туристичних центрів не лише загальнодержавного значення.

Етап 3. Розробка системи механізмів реалізації і адаптації Програми. Залежно від спрямування та умов виконання конкретних заходів і засобів реалізації Програми умовно можна виділити наступні групи механізмів:

- наукові;
- організаційно-управлінські;
- правові;
- соціально-економічні;
- фінансово-кредитні;
- рекламно-інформаційні та маркетингові;

У напрямку наукових засобів реалізації і адаптації Програми першочергово передбачено забезпечити розробку та прийняття ряду наукових нововведень, проєктів, програм і розробок стосовно вдосконалення теоретичних засад дослідження ТРК регіону.

Ефективність організаційно-управлінської складової механізму адаптації Програми забезпечуватиметься, насамперед, узгодженою взаємодією відповідних структур (переважно різновідомчих) на рівні області, координацією проведення усіх компонентів рекреаційної політики між державними виконавчими органами обласного та національного рівнів. Необхідним є всебічне сприяння формуванню нових та підтримка існуючих регіональних інституцій, зацікавлених в інтенсифікації соціально-економічного розвитку курортних, туристичних та рекреаційних територій: господарських товариств, шкіл управління та бізнесу, центрів підтримки підприємництва, агентств та фондів сприяння локальним ініціативам. Для реалізації програмних заходів повинен бути створений сприятливий економіко-правовий режим, специфіка якого полягає у запровадженні механізму стимулювання ділової активності суб'єктів рекреаційного господарювання та усіх зацікавлених установ і організацій, задіяних у Програмі.

Серед правових змін і доповнень до існуючих законодавчих актів та розробки нових законів та підзаконних актів, що дасть змогу розблокувати цілу низку проблемних питань та активізувати діяльність в рекреаційно-туристичному комплексі, можна виділити:

– розробку нових уніфікованих схем і моделей статистичної звітності з усіх видів рекреації і туризму, системи підсумкових показників фінансово-економічної діяльності підприємств туристичної

сфери; виділення туристично-рекреаційної галузі у окремий об'єкт статистичного вивчення;

– розробку стандартів турпродукту та суміжних з туристичною діяльністю послуг (готельні послуги, громадське харчування, перевезення, торгівля тощо);

– гармонізацію правової бази туризму з міжнародним законодавством;

– внесення змін і доповнень до законодавчих та нормативно-правових актів з метою залучення до розвитку рекреаційно-туристичної сфери вітчизняних та зарубіжних інвесторів, підприємств малого бізнесу та приватного сектору;

– розробку програм розвитку сільського (зеленого) туризму, дитячого та молодіжного туризму, інших видів туризму.

У міру власних можливостей відповідальні інституції на місцях долучатимуться до розробки вищезазначених законопроектів, положень і програм.

У сфері соціально-економічних відносин рекомендовано основну увагу зосереджувати на пошуку шляхів і засобів вирішення існуючих проблемних питань, а саме:

– покращення ефективності функціонування закладів санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку через створення більш сприятливих умов господарювання (зниження податкового тиску, запровадження гнучких систем платежів за природні, в тому числі рекреаційні, ресурси, надання їм більшої фінансової незалежності);

– запровадження ефективних схем роздержавлення нерентабельних об'єктів та об'єктів незавершеного будівництва туристично-рекреаційного комплексу;

– забезпечення підготовки висококваліфікованих кадрів для закладів рекреаційно-туристичного комплексу (створення нових учбових закладів, відкриття нових спеціальностей у існуючій системі державної та недержавної освіти в області, виховання наукових кадрів для проведення науково-дослідних робіт, налагодження міжнародного співробітництва для підготовки та обміну досвідом працівників рекреаційного комплексу);

– доведення якісних та кількісних характеристик об'єктів інфраструктури, що працюють на туристичну сферу, до рівня світових стандартів (дороги, транспортне обслуговування, готельне господарство, громадське харчування, зв'язок, сфера торгівлі та побуту, культура і мистецтво, спорт, страхування тощо);

– впровадження нових форм рекреаційного підприємництва: будівництво приватних готелів, будинків відпочинку, санаторіїв, пансіонатів.

До *фінансово-кредитних* важелів реалізації Програми рекомендовано віднести:

– введення єдиного фіксованого податку для підприємств рекреаційно-туристичної сфери через запровадження гнучкого стимулюючого податкового механізму та запровадження єдиного податку для підприємств з сільського туризму на рівні мінімальної суми оподаткування;

– визначення умов надання пільг або

звільнення від сплати податку за землю та рекреаційні ресурси об'єктів господарювання рекреаційно-туристичної сфери;

– визначення умов надання короткострокових (від 3-х місяців до 1 року) та довгострокових інвестиційних (від 1 до 5 років) податкових кредитів, в тому числі з податків, які зараховуються у місцевий бюджет для підприємств, які здійснюють чи спонсорують проведення Програмних заходів, а саме:

а) інвестують засоби в основні фонди закладів розміщення туристів;

б) інвестують засоби в основні фонди підприємств туристичної інфраструктури, розташованих в зонах пріоритетного розвитку рекреації;

в) фінансують заходи рекреаційного характеру, включені у дану Програму;

г) здійснюють проектно-пошукові та будівельні роботи, пов'язані із створенням об'єктів розміщення туристів і об'єктів туристичної інфраструктури, включених у Програму, в межах поступлень від спорудження зазначених об'єктів.

Інформованості потенційних партнерів про регіональні інвестиційні проекти та умови виконання заходів, що реалізуються в рамках Програми, а також рекламі туристичного продукту Закарпаття, створенню позитивного іміджу та загальній поінформованості про стан на ринку рекреаційних та туристичних послуг повинні сприяти рекламно-інформаційні та маркетингові заходи, які рекомендується передбачити у Програмі:

– комплексний підхід та підтримка державними виконавчими структурами реклами туристичного продукту області на внутрішньому та міжнародному ринку туристичних послуг;

– створення єдиної інформаційної системи із повним банком даних переліку туристичних послуг, маршрутів, об'єктів, закладів розміщення туристів, транспортного забезпечення та інших послуг, в тому числі із вказанням цін;

– розроблення карт, схем туристично-рекреаційних об'єктів і схем розміщення пунктів сервісу в туристично-рекреаційних зонах за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів;

– розширення випуску рекламної продукції та якісного інформаційно-довідкового матеріалу (довідників, путівників, карт та картосхем, періодики, теле- і радіопередач);

– створення мережі інформаційних туристичних і курортних порталів в інформаційному просторі Інтернет;

– участь та використання можливостей міжнародних та національних салонів, ярмарок, фестивалів, конференцій, форумів для пропагування туристичного продукту області, обміну досвідом, створенню позитивного іміджу рекреаційних закладів і центрів Закарпаття;

– проведення маркетингових досліджень з метою вивчення попиту на туристичний продукт на внутрішньому та міжнародних ринках.

Етап 4. Контроль за впровадженням та виконанням Програми. Відповідальною за

забезпечення виконання Програми є обласна державна адміністрація. Хід виконання Програми контролюватиме заступник голови облдержадміністрації з питань розвитку курортів, туризму, рекреаційних зон та СЕЗ, звітність рекомендується надавати щоквартально. Постійний моніторинг виконання завдань і заходів Програми здійснюють Рада з питань розвитку туризму та Координаційна рада з питань розвитку санаторно-курортної сфери при голові облдержадміністрації. Головним завданням координаційних рад є забезпечення дієвого контролю за реалізацією заходів Програми, щоквартальний розгляд стану виконання встановлених завдань, визначення причин невиконання чи відхилення від прогнозованих показників Програми, підготовка пропозицій щодо виправлення виявлених відхилень, внесення уточнень у показники Програми.

Представницькі органи влади і державні адміністрації на місцях в межах своїх повноважень і компетенції здійснюють комплексне управління розвитком території і через відповідні нормативно-правові та адміністративні важелі регулюють процеси рекреаційного освоєння її потенціалу та хід виконання конкретних заходів Програми на місцях. На відповідальні за хід виконання Програми управлінські органи і структури покладатиметься також здійснення протекціоністської політики області щодо забезпечення необхідних умов і засобів на реалізацію окремих проектів, програм і заходів та залучення коштів як з державного бюджету, так і з інших позабюджетних джерел (гранти міжнародних фондів, організацій).

Реалізація рекреаційно-туристичної політики на регіональному рівні вимагатиме від управлінських структур та туристично-рекреаційних закладів налагодження більш тісних міжрегіональних і міждержавних зв'язків з метою не лише надання оздоровчих, відпочинкових і туристичних послуг жителям інших областей і країн чи взаємообміну рекреантами, але й залучення вільних коштів від вітчизняних та зарубіжних інвесторів на взаємовигідній основі, обміну досвідом тощо.

Етап 5. Оцінка результатів реалізації Програми повинна виконуватися у визначенні наступних ефектів, зокрема: соціального, економічного, екологічного.

Соціальний ефект: зростання кількісних та якісних показників задоволення потреб населення у санаторно-курортному лікуванні, відпочинку та туристично-екскурсійному обслуговуванні; часткове вирішення проблем зайнятості шляхом створення додаткових робочих місць як безпосередньо на підприємствах туристичної галузі, так і в обслуговуючих її видах діяльності; збереження та відновлення етнокультурної своєрідності і місцевої культурної спадщини.

Економічний ефект: покращення якості рекреаційних послуг, розширення їх асортименту, збільшення щорічного потоку відпочиваючих та туристів (враховуючи тенденцію по Україні та області) в середньому на 6 %. Очікуване зростання буде пов'язане з багатьма чинниками, основними з яких є

подальше нарощування економічного потенціалу країни, зростання доходів населення та підвищення платоспроможного попиту, наближення цін на рекреаційні послуги до їх реальної суспільної споживчої вартості та до середньоєвропейських цін, ростом якості цих послуг внаслідок впровадження сучасних технологічних досягнень.

Необхідність реконструкції існуючих та спорудження нових рекреаційних об'єктів, покращення інфраструктури та сервісного забезпечення сприятиме залученню та освоєнню на території області чималих інвестицій, а орієнтація безпосередньо на споживача рекреаційних послуг забезпечить у перспективі їх швидку окупність.

Економічна ефективність реалізації Програми, зокрема, оцінюється:

– на основі критерію ефективності використання вкладених коштів та отриманих результатів;

– з точки зору перспектив зростання надходжень до бюджетів податків та інших обов'язкових платежів.

Рекомендується сукупні капіталовкладення згідно розробленої Програми спрямувати на:

1. Будівництво, реконструкцію та модернізацію санаторно-курортних, відпочинкових і туристичних закладів.

2. Проведення реконструкції, будівництво та облаштування автомобільних доріг до рекреаційно-туристичних центрів та об'єктів.

3. Реконструкцію агроосель для розвитку сільського туризму.

4. Створення матеріально-технічної бази для розвитку зимових видів спорту та туризму в гірській частині області.

У екологічному аспекті реалізація Програми дозволить покращити стан природного середовища Закарпаття. Запропоновані програмні заходи щодо рекреаційного використання внутрішніх водоемів, лісів та інших природних екосистем суттєво покращать їх стан, а також сприятимуть збільшенню чисельності основних видів мисливської фауни, збереженню рідкісних лісорослинних угруповань та окремих видів флори і фауни, які перебувають на межі зникнення.

Таким чином, виконання запропонованих заходів, які доповнюватимуть уже задіяні важелі в стимулюванні рекреаційної діяльності в регіоні, дозволить:

1) створити передумови для активізації рекреаційної і підприємницької діяльності в регіоні за рахунок відновлення діючих та відкриття нових закладів лікування, оздоровлення та відпочинку;

2) за рахунок збільшення кількості діючих об'єктів рекреації та рекреантів збільшити кількість джерел бюджетних надходжень, особливо платежів до місцевого бюджету у вигляді плати за використання природних ресурсів, готельного та курортного зборів, паркування автомобілів, плати за землю, проїзду територією області і т. ін;

3) за рахунок додаткового інвестування рекреаційної сфери та сприятливих умов для реінвестування сформувати додаткову кількість

робочих місць як безпосередньо в рекреації, так і в суміжних сферах;

4) залучити до господарського обороту місцеві рекреаційні ресурси шляхом відкриття нових місць відпочинку, лікування, туристичних об'єктів, покращення заповідного і паркового господарства, пам'яток історії та архітектури.

Реалізація Програми сприятиме об'єднанню зусиль райдержадміністрацій, органів місцевого самоврядування, профспілкових організацій, організацій підприємців, політичних кіл, туристичних підприємств та асоціацій, молодіжних організацій, установ науки та освіти, засобів масової інформації, релігійних центрів для вирішення проблем, які сьогодні не дозволяють повною мірою реалізувати значний рекреаційний потенціал як один з вагомих факторів соціально-економічного розвитку Закарпатської області. Використання цього потенціалу може забезпечити не тільки більш повне задоволення рекреаційних потреб населення, але й принести значну економічну вигоду, послужить імпульсом для розвитку інфраструктури та суміжних сфер економіки, зайнятості населення, захисту навколишнього середовища, створення сучасних зон відпочинку, поліпшення роботи з охорони пам'яток історії та культури, збільшення потоку грошових надходжень від підприємств рекреації та суміжних галузей у бюджеті різних рівнів, налагодження міжрегіональних та міждержавних економічних зв'язків, підвищення духовного та культурного рівня населення. Практичні кроки по реалізації цієї та подібних регіональних програм повинні висвітлити не лише вузькі місця, але й вказати на можливі реальні засоби їх усунення. Адже розвиток рекреаційно-туристичного комплексу визначається суспільно-економічною системою, невід'ємною складовою якої він є. Тому будь-які зміни, які відбуватимуться у цій системі, вимагатимуть застосування нових підходів як стратегічних, так і тактичних, в організаційній, управлінській, фінансовій та інших складових механізми реалізації заходів розвитку рекреації і туризму у регіоні.

На завершення слід зазначити, що при розробці та реалізації Програми слід звертати увагу на наступні проблеми та недоліки прикладного характеру:

- узгодження термінів виконання вже діючих і новорозроблених програм у розрізі суміжних напрямів впливу на об'єкт управління;

- здебільшого програми орієнтовані на бюджетне фінансування, в них не передбачені шляхи акумуляції коштів для реалізації, не враховані всі потенційні механізми кредитного, позабюджетного фінансування програмних заходів та залучення коштів населення;

- більшість програм реалізується без належного контролю та моніторингу;

- відсутність єдиної методології і схеми виконання робіт по реалізації програми;

- відсутність відпрацьованого механізму фінансування безпосередньо розробки програми;

- відсутність надійного і своєчасного забезпечення головного розробника вихідною інформацією;

- відсутність відпрацьованого механізму узгодження результатів програми на різних ієрархічних рівнях управління тощо.

Шляхом розв'язання зазначених проблем можуть стати серйозні наукові розробки, спрямовані на підвищення якості програм та збільшення зазначених вище ефектів в результаті їх реалізації. Варто також наголосити, що розробка окремих тематичних програм (зокрема пов'язаних із стимулюванням розвитку туризму) повинна узгоджуватися із обраною стратегією соціально-економічного розвитку області.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступні узагальнення.

Формування ефективної політики розвитку туристично-рекреаційного комплексу залежить від того, в якій мірі в процесі обґрунтування програми перспективних дій буде врахований весь спектр потенційних чинників і з якою точністю буде спрогнозований розвиток соціально-економічної ситуації як в державі, так і в регіоні зокрема.

Одним з інструментів реалізації такої регіональної туристично-рекреаційної політики, є регіональні програми розвитку рекреації і туризму.

Послідовність розробки регіональних цільових комплексних програм умовно можна згрупувати у наступні етапи: інформаційно-підготовчий; науково-методичний (розробка і затвердження концептуальних положень); розробки проекту

програми; затвердження проекту програми.

Провівши ряд порівняльних досліджень ефективності розроблених і діючих програм розвитку рекреації і туризму в регіонах України, нами було зроблено висновок про необхідність удосконалення методики розробки програм у напрямі їх адаптації до навколишнього середовища. Ці програми слід формувати як адаптивні регіональні програми розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку. Адаптивна регіональна програма розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку – це система узгоджених між собою елементів та блоків, формулювання стратегічної мети (місії) і розробка основних цілей для її досягнення, визначення основних пріоритетів, механізмів реалізації, контроль за впровадженням та виконанням програми, оцінка результатів реалізації програми, яка характеризується гнучкістю у пристосуванні до динамічних змін у зовнішньому середовищі, сприяє формуванню конкурентоспроможного туристично-рекреаційного продукту, ринкової взаємодії попиту і пропозиції і робить значний вклад у соціально-економічний розвиток області.

Реалізація Програми сприятиме об'єднанню зусиль органів місцевого самоврядування, профспілкових організацій, організацій підприємців, установ науки та освіти та інших для вирішення проблем, які сьогодні не дозволяють повною мірою реалізувати значний туристично-рекреаційний потенціал як один з вагомих факторів соціально-економічного розвитку Закарпатської області.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про режим іноземного інвестування" від 19 березня 1996 року.
2. Кифяк В. Розвиток міжнародного туризму як один з факторів становлення економіки України // Економіка України. – 1995. - № 7. – С. 85–88.
3. Концепція розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку у Львівській області (схвалена рішенням колегії Львівської обласної державної адміністрації від 1 лютого 2002 року). – Львів, 2002. – 43с.
4. Копач М.В. Проблеми розвитку рекреаційно-туристичної індустрії у Львівській області. Україна в 21 столітті: концепції та моделі економічного розвитку (матеріали доповідей V Міжнародного конгресу українських економістів). Частина II. – Львів. – 2000. – С. 275.
5. Кравців В.С. Туризм в Україні: стан та шляхи активізації // Зовнішньоекономічний кур'єр. – 2000. – №7–8.– С.9-10.
6. Луцишин Н. Розвиток і функціонування транскордонного об'єднання – єврорегіону "Буг" // На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів /за ред. Максименка С., Студеннікова І. – К.: Логос, 2000. – С.71-77.
7. Мікловда В.П. Ринкова трансформація економіки регіону. – Ужгород. – Карпати, 2000. – 186с.
8. Пітюлич М.І., Мікловда В.П. Методичні підходи до формування територіальних концепцій економічного розвитку. // Науковий вісник УжНУ. Серія Економіка. – 2002. - Випуск 11. - С.7-9.
9. Програма розвитку санаторно-курортної сфери, туризму і відпочинку у Львівській області на 2003-2007 роки (затверджена рішенням сесії Львівської обласної ради від 7 березня 2003 р. №113). – Львів, 2003. –119 с.

Одержано 14.09.2013р.